

УДК 342.9:343

DOI <https://doi.org/10.32782/2521-6473.2025-4.5>

М. С. Уткіна, доктор юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінально-правових дисциплін та судочинства
Сумського державного університету
ORCID: 0000-0002-3801-3742

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ: МОЖЛИВОСТІ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ У НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ

У статті здійснено системне наукове узагальнення зарубіжного досвіду протидії корупції, а також окреслено можливості його імплементації у національне законодавство України. Актуальність теми зумовлена тим, що корупція залишається однією з головних загроз демократичному розвитку, ефективності державного управління та довірі громадян до правових інститутів. В умовах євроінтеграційного курсу України надзвичайно важливим завданням стає гармонізація національної антикорупційної політики з міжнародними та європейськими стандартами й практиками. У роботі застосовано порівняльно-правовий, системно-структурний, формально-юридичний і аналітичний методи, що дозволило виявити спільні закономірності, відмінності та ефективні інструменти протидії корупції, які функціонують у провідних державах світу. Детально розглянуто моделі антикорупційної діяльності Європейського Союзу, США, Канади, а також Грузії. Автором у статті визначено особливості правового регулювання, інституційного забезпечення, механізмів прозорості державного управління, етичних кодексів та контролю за конфліктом інтересів. Наголошено, що ключовими чинниками успіху є політична воля, незалежність спеціалізованих антикорупційних органів, ефективна взаємодія держави та громадянського суспільства. На основі проведеного аналізу визначено та обґрунтовано можливі напрями, за якими міжнародний досвід може бути імplementований в Україні: удосконалення нормативно-правової бази, посилення механізмів превенції, запровадження сучасних цифрових інструментів прозорості, підвищення рівня правової культури посадових осіб. Зроблено висновок, що імплементація кращих зарубіжних практик повинна здійснюватися з урахуванням національної правової традиції, політичних та соціально-економічних умов, а кінцевою метою має бути створення сталого інституційного середовища, несприятливого до корупційних ризиків.

Ключові слова: антикорупційна політика, корупція, міжнародний досвід, національне законодавство, протидія корупції.

M. S. Utkina. Foreign Experience in Combating Corruption: Possibilities of Implementation into the National Legislation of Ukraine

The article presents a systematic scientific overview of foreign experiences in combating corruption and outlines the possibilities of their implementation in Ukraine's national legislation. The relevance of the topic lies in the fact that corruption remains one of the primary threats to democratic development, the effectiveness of public administration, and citizens' trust in legal institutions. In the context of Ukraine's European integration process, harmonising national anti-corruption policy with international and European standards and practices is becoming a critical task. The work employs comparative legal, systemic-structural, formal-legal, and analytical methods, which enable the identification of common patterns, differences, and practical tools for combating corruption that operate in leading countries worldwide. The models of anti-corruption activity of the European Union, the USA, Canada and Georgia are considered in detail. The author of the article identifies the features of legal regulation, institutional support, mechanisms for transparency of public administration, ethical codes and control over conflicts of interest. It is emphasised that the key factors of success are political will, independence of specialised anti-corruption bodies, and effective interaction of the state and civil society. Based on the analysis, possible directions for implementing international experience in Ukraine are identified and substantiated, including improving the regulatory framework, strengthening prevention mechanisms, introducing modern digital transparency tools, and increasing the level of legal culture among officials. It is concluded that the implementation of best foreign practices should be carried out taking into account the national legal tradition, political and socio-economic conditions, and the ultimate goal should be the creation of a sustainable institutional environment that is immune to corruption risks.

Key words: anti-corruption policy, corruption, international experience, national legislation, combating corruption.

Постановка проблеми. Корупція становить одну з найнебезпечніших загроз демократичному розвитку, верховенству права та національній безпеці України [22]. Її масштабні прояви негативно впливають на ефективність функціонування державного апарату, знижують рівень довіри громадян до інститутів влади, гальмують економічне зростання та є однією з головних перешкод для інтеграції України до європейського правового простору. Незважаючи на реформаційні процеси, що мали місце в Україні, зокрема значну кількість прийнятих нормативно-правових актів у сфері запобігання та протидії корупції, а також створення

© М. С. Уткіна, 2025

Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0

спеціалізованих антикорупційних інституцій, ефективність їх діяльності залишається недостатньою. Система вітчизняного антикорупційного законодавства продовжує стикатися з низкою проблем: дублюванням повноважень, браком узгодженості між органами, недостатньою реалізацією принципів прозорості та підзвітності, а також слабкою превентивною складовою.

Водночас зарубіжні держави за останні десятиліття напрацювали низку ефективних правових, інституційних та організаційних механізмів протидії корупції, які забезпечили суттєве зниження її рівня та підвищення довіри до державних інститутів. Світова практика демонструє, що успіх антикорупційної політики залежить від комплексного підходу [20], що поєднує превентивні, каральні та освітні заходи, а також від ефективної взаємодії між державою, громадянським суспільством і міжнародними організаціями. У цьому контексті особливої актуальності набуває аналіз зарубіжного досвіду протидії корупції та оцінка можливостей його імплементації у національне законодавство України з урахуванням особливостей правової системи, інституційної структури та суспільно-політичних реалій.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблематика протидії корупції як в Україні, так і зарубіжних країнах була предметом дослідження багатьох вітчизняних та зарубіжних представників наукової спільноти. О.Бондаренко [10] комплексно дослідила питання сутності й різновидів корупції, а також науковиця запропонувала нову науково і теоретично обґрунтовану концепцію кримінально-правової протидії корупції в Україні. Г. Малахов [18] здійснив аналіз правових засад протидії корупції в США. С. Охонько [20] у своєму дисертаційному дослідженні акцентував увагу та розробив науково-практичні рекомендації щодо удосконалення державної антикорупційної політики, зокрема під час виборчого процесу в Україні. Е. Глейзер та К. Голдін [11] акцентували увагу й досліджували зв'язок між корупцією, реформами та економічним розвитком на прикладі американської історії. А. Берлач та А. Продан [9] розглядали зарубіжний досвід реалізації адміністративно-правового статусу антикорупційних суб'єктів, зокрема на прикладі Данії, Канади, Франції, Німеччини та Румунії. Разом із тим, попри значну кількість наукових праць, комплексний порівняльно-правовий аналіз зарубіжних антикорупційних моделей та оцінка їх практичної придатності для імплементації у вітчизняне законодавство залишаються недостатньо дослідженими. Потребує подальшого дослідження питання системної адаптації міжнародних стандартів до національного правового середовища, урахування культурних, інституційних і політичних особливостей українського суспільства. Саме ці аспекти зумовлюють актуальність і наукову новизну запропонованого дослідження.

Мета статті – комплексне дослідження зарубіжного досвіду запобігання та протидії корупції, визначення найбільш ефективних правових і інституційних механізмів, що забезпечили позитивні результати у різних країнах світу, а також аналіз можливостей і доцільності їх імплементації у національне законодавство України.

Виклад основного матеріалу. У сучасному світі боротьба з корупцією є однією з ключових засад забезпечення ефективності державного управління, стабільності політичних інститутів та реалізації принципу верховенства права. Зарубіжна практика свідчить, що успіх антикорупційної політики залежить від поєднання законодавчих, інституційних і культурно-етичних чинників, які формують цілісну систему запобігання, виявлення та покарання корупційних діянь. Водночас ефективність таких систем визначається не лише суворістю санкцій чи обсягом антикорупційних норм, а насамперед узгодженістю дій [8] між різними гілками влади, незалежністю контролюючих органів і високим рівнем суспільної довіри до правових інститутів.

Аналізуючи зарубіжний досвід, слід констатувати, що жодна держава не змогла подолати корупцію виключно через кримінально-правові інструменти [7]. Успіх досягається лише тоді, коли антикорупційна політика є складовою ширшої системи доброго врядування (good governance) [15], що передбачає відкритість публічної влади, чітке розмежування повноважень, ефективний контроль за фінансовими потоками, розвиток цифрових технологій та активну участь громадянського суспільства. Саме завдяки такому комплексному підходу країни Європейського Союзу, США, Канада, Сінгапур, Грузія та інші змогли створити дієві механізми запобігання та мінімізації корупційних ризиків.

З урахуванням зазначеного вище, необхідно виокремити та проаналізувати основні закономірності формування цих систем, виявити ключові правові інструменти, інституційні моделі та культурні чинники, що визначають їхню результативність. У цьому контексті особливий інтерес становить досвід держав, які пройшли шлях від високого рівня корупції до стійких показників доброчесності, адже саме вони демонструють, які підходи можуть бути адаптовані для українських реалій.

Зокрема, країни Європейського Союзу сформували багаторівневу систему антикорупційного регулювання, яка поєднує національні стратегії та наднаціональні стандарти. Значну роль у цьому процесі відіграють Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією (ETS 173) від 1999 р. [17], Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції від 2003 р. [16], а також рекомендації GRECO (Групи держав проти корупції).

Європейський Союз орієнтується на так звану «превентивну модель» [2], у якій пріоритет безпосередньо віддається прозорості діяльності органів влади, відкритому доступу до публічної інформації, електронному врядуванню та фінансовому контролю за доходами посадових осіб. Зокрема, у певних країнах (Швеція, Данія, Фінляндія), ефективність антикорупційної політики забезпечується високим рівнем громадського контролю, відкритістю державних даних і традицією політичної доброчесності. Такі моделі демонструють, що формування культури нетерпимості до корупції є не менш важливим, ніж кримінально-правові санкції.

У Сполучених Штатах Америки ключову роль у формуванні сучасної антикорупційної політики відіграють акти Foreign Corrupt Practices Act (Закон США про боротьбу з корупційними практиками за кордоном) (1977 р.) [13] та Sarbanes-Oxley Act (Акт Сарбейнса-Окслі) (2002 р.) [14]. Перший із них став одним із перших у світі нормативних документів, який криміналізував корупційні діяння не лише всередині країни, а й за її межами, заборонивши американським компаніям та їхнім посадовцям давати хабарі іноземним урядовцям з метою отримання комерційних переваг. Другий акт запровадив високі стандарти корпоративної звітності, аудиту та фінансового контролю, суттєво підвищивши рівень прозорості діяльності бізнесу. Важливо, що контроль за дотриманням цих норм здійснюється незалежними інституціями – Комісією з цінних паперів і бірж (U.S. Securities and Exchange Commission) та Міністерством юстиції США (Justice Department), що забезпечує неупередженість розслідувань і невідворотність покарання для порушників.

У Великій Британії з 2010 р. діє UK Bribery Act [12], який вважається одним із найсуворіших антикорупційних законів у світі. Його унікальність полягає у принципі універсальної юрисдикції, що дозволяє переслідувати за корупційні злочини не лише британських громадян, а й будь-яких осіб або компаній, які ведуть господарську діяльність на території Сполученого Королівства. Закон охоплює як державний, так і приватний сектор, передбачаючи відповідальність юридичних осіб за недотримання антикорупційних стандартів їх працівниками. Завдяки цьому Велика Британія вибудувала ефективну систему внутрішнього корпоративного контролю, що ґрунтується на принципі «zero tolerance» до будь-яких форм хабарництва.

Досвід Канади є показовим з огляду на поєднання правових, інституційних і фінансових заходів у протидії корупції [23]. Ключову увагу держава приділяє запобіганню конфлікту інтересів у публічному секторі, розробленню етичних кодексів державної служби та обов'язковому звітності посадових осіб про подарунки, доходи та потенційні фінансові зобов'язання. Важливим елементом канадської моделі є також комплексна система управління податковою сферою, яка поєднує цифрові технології, автоматизований обмін даними та багаторівневий аудит. Це суттєво знижує можливості для ухилення від сплати податків, мінімізує ризики корупційних правопорушень і підвищує рівень довіри платників податків до державних інститутів [6]. Ефективність такої моделі забезпечується стабільною взаємодією між Податковим агентством Канади (Canada Revenue Agency), Офісом комісара з питань етики та конфлікту інтересів (Office of the Conflict of Interest and Ethics Commissioner) й фінансовими контролюючими органами, що дозволяє поєднати превентивні та контрольні інструменти у єдину антикорупційну систему.

Досвід Сінгапуру є одним із найбільш показових прикладів успішного подолання системної корупції у світі [19]. Ще у 1960-х роках країна мала високий рівень корупційних практик у державному секторі, низький рівень довіри до органів влади та неефективну систему контролю. Проте послідовна державна політика, ініційована урядом Лі Куан Ю, зумовила глибинні інституційні перетворення. Ключовим інструментом стало створення Бюро з розслідування корупції [21] (Corrupt Practices Investigation Bureau – CPIB) – незалежного органу, підзвітного безпосередньо прем'єр-міністрові, що забезпечує оперативне розслідування всіх випадків зловживань незалежно від статусу підозрюваних. В цілому, антикорупційна стратегія Сінгапуру ґрунтується на кількох взаємопов'язаних елементах:

- невідворотності покарання;
- прозорості державного управління;
- професіоналізації державної служби та
- підвищенні рівня добробуту державних службовців.

Слід констатувати, що однією з передумов успіху Сінгапурської антикорупційної моделі стало запровадження конкурентних заробітних плат. Це зумовило те, що стимули до корупційної поведінки набагато зменшилися, а також – були встановлені жорсткі вимоги до етичної поведінки чиновників, закріплені у службових кодексах. Значну роль в цій моделі також відіграє і цифровізація управлінських процесів, завдяки якій більшість адміністративних послуг надаються онлайн [3], що мінімізує прямі контакти громадян із посадовцями. Як результат так званої «Сінгапурської моделі» – майже повна відсутність побутової корупції, високий рівень громадської довіри до влади та стабільно високі позиції Сінгапуру в Індексі сприйняття корупції Transparency International (топ-10 світових лідерів) [4]. Успіх такої моделі доводить, що ключовим чинником є політична воля у поєднанні з ефективною правовою базою, невідворотністю відповідальності та підвищенням правосвідомості суспільства.

Також в розрізі української антикорупційної моделі цікавим та корисним буд приклад Грузії, яка після 2004 року [5] здійснила радикальні антикорупційні реформи. На початковому етапі уряд зосередився на ліквідації осередків системної корупції у сфері поліції, митної та дозвільної служби. Було запроваджено спрощені адміністративні процедури, створено «будинки юстиції» – єдині центри надання державних послуг, що суттєво скоротило контакт громадян із чиновниками. Важливим напрямом стала повна цифровізація адміністративних процесів, у тому числі реєстрації майна, бізнесу, автомобілів та отримання дозволів. Важливе значення відіграли також структурні зміни у правоохоронній системі:

- звільнення великої кількості корумпованих кадрів;
- формування нової поліції на основі конкурсного добору;
- підвищення рівня заробітної плати та
- створення механізмів зовнішнього контролю.

Грузія також приділила увагу формуванню нової правової культури, орієнтованої на прозорість, відкритість і підзвітність [1]. У результаті вже протягом кількох років країна демонструвала стрімке зниження рівня побутової корупції та суттєве покращення у міжнародних рейтингах доброчесності.

Важливо підкреслити, що успіх антикорупційної політики Сінгапуру та Грузії зумовлений не лише вдалою законодавчою базою, а й комплексним підходом до реформування державного управління, який поєднує жорсткі санкції, ефективний контроль, прозорі процедури та освітньо-культурні заходи. Для України цей досвід є особливо цінним, оскільки демонструє, що навіть у державах з обмеженими ресурсами та складною політичною історією можливо досягти істотних результатів за умови послідовності реформ і системності їх реалізації.

Висновки і перспективи. Україна має розвинену систему антикорупційних інституцій – Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК), Національне антикорупційне бюро України (НАБУ), Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру (САП), Вищий антикорупційний суд (ВАКС). Однак їх діяльність потребує більшої координованості, ресурсного забезпечення та політичної незалежності.

Імплементация зарубіжного досвіду може здійснюватися у таких напрямках:

- нормативно-правовий – удосконалення законодавства щодо конфлікту інтересів, лобізму, захисту викривачів;
- інституційний – забезпечення стабільного фінансування та реальної автономії антикорупційних органів;
- технологічний – розширення електронного урядування, автоматизація перевірки декларацій, створення відкритих баз даних;
- культурно-освітній – формування антикорупційної культури через освітні програми, ЗМІ та громадські ініціативи.

Успішна адаптація зарубіжних практик передбачає не механічне копіювання моделей, а їх творче застосування з урахуванням українських соціально-правових реалій, історичного досвіду та рівня інституційної спроможності держави.

Список використаних джерел:

1. Anti-Corruption Reforms in Georgia. 4th Round of Monitoring of the Istanbul Anti-Corruption Action Plan. *OECD*. 2016. 136 p.
2. Batory A. Why do Anti-Corruption Laws Fail in Central Eastern Europe? A Target Compliance Perspective. *Regulation & Governance*. 2012. Vol. 6 (1). Pp. 66–82.
3. Clark J., Marin G., Ardic Alper O.P., Galicia Rabadan G.A. Digital Public Infrastructure and Development: A World Bank Group Approach. *Digital Transformation White Paper*. 2025. Volume 1. 79 p.
4. Corruption Perception Index – Singapore. *Official website of the Transparency International*. URL: <https://www.transparency.org/en/countries/singapore>
5. Fighting Corruption in Public Services: Chronicling Georgia's Reforms. Washington, D.C.: World Bank Group. 2012. 108 p.
6. Financial Transactions and Reports Analysis Centre of Canada. *Official website of the Government of Canada*. URL: <https://fintrac-canafe.canada.ca/intro-eng>
7. Rose-Ackerman S. *Corruption and Government: Causes, Consequences, and Reform*. Cambridge: Cambridge University Press. 266 p.
8. Арбузова Т.В. Системні засади антикорупційної політики держави. *Економіка, фінанси, менеджмент : актуальні питання науки і практики*. 2024. № 3. С. 107–122.
9. Берлач А.І., Продан А.О. Зарубіжний досвід реалізації адміністративно-правового статусу антикорупційних суб'єктів. *Київський часопис права*. 2023. № 2. С. 121–126.
10. Бондаренко О.С. Концепція кримінально-правової протидії корупції : монографія. Суми : Сумський державний університет, 2021. 472 с.
11. Глейзер Е., Голдін К. Корупція та реформи. Уроки економічної історії Америки. Київ: Ніка-Центр. 2024. 420 с
12. Закон Великої Британії «Bribery Act 2010» (Акт про хабарництво 2010 р.)// *Chapter 23. London: The Stationery Office Limited, 2010*.
13. Закон США «Foreign Corrupt Practices Act of 1977» (Акт про боротьбу з корупційними практиками за кордоном) // *Public Law 95–213. United States Code, Title 15, §§78dd–1 – 78dd–3. Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office, 1977*.
14. Закон США «Sarbanes–Oxley Act of 2002» (Акт Сарбейнса–Окслі 2002 р.). *Public Law 107–204. United States Code, Title 15, §§ 7201–7266. Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office, 2002*.
15. Зливко С.В., Коваленко В.В. Аналіз становлення терміна «добре врядування» (good governance) та визначення його змісту. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція*. 2021. № 54. Том 1. С. 38–42.

16. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції від 31 жовтня 2003 р. *Відомості Верховної Ради України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text
17. Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією (ETS 173) від 27 січня 1999 р. *Відомості Верховної Ради України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_101#Text
18. Малахов Г.Б. Правові засади протидії корупції в США. *Інформація і право*. 2025. № 2 (25). С. 265–273.
19. Нонік В.В. Сінгапурська антикорупційна історія: досвід для України. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2017. № 10. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=1509>
20. Охонько С.М. Теоретико-методологічні засади формування державної антикорупційної політики під час виборчого процесу в Україні : дис. ... д-ра філософії : 281. Київ, 2024. 209 с.
21. Пивоваров С., Коберник К. Антикорупційне бюро Сінгапуру – найстаріше і чи не найефективніше у світі. Це приклад для НАБУ. Але є нюанс, який українцям точно не сподобається. *Бабель* (08 серпня 2025 р.). URL: <https://babel.ua/texts/120367-antikorupciyne-byuro-singapuru-naystarishe-i-chi-ne-nayefektivnishe-u-sviti-se-priklad-dlya-nabu-ale-ye-nyuans-yakiy-ukrajincyam-tochno-ne-spodobayetsya>
22. Фердман Г.П. Корупція як одна із головних загроз національній безпеці України. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування*. 2024. Том 35 (74). № 1. С. 201–205.
23. Шатрава С.О., Чишко К.О. Міжнародні інструменти інституційного забезпечення запобігання та протидії корупції : становлення, зміст та перспективи реалізації в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 1. С. 670–673.

Дата надходження статті: 07.11.2025

Дата прийняття статті: 10.12.2025

Опубліковано: 30.12.2025